

HISTORY OF CODIFICATION OF PRIVATE LAW IN THE REPUBLIC OF MOLDOVA

Gheorghe AVORNIC

Doctor habilitat in Law, University Professor, University of European Political and Economic Studies „Constantin Stere”, Chisinau, Republic of Moldova

e-mail: avornic@yahoo.fr

<https://orcid.org/0000-0002-2673-4331>

Violeta COJOCARU

Doctor habilitat in Law, University Professor, State University of Moldova, Chisinau, Republic of Moldova

e-mail: violetacojocaru@yahoo.fr

<https://orcid.org/0000-0002-3670-5665>

Iulian MORARU

PhD student, State University of Moldova, Chisinau, Republic of Moldova

e-mail: iulian.moraru94@gmail.com

<https://orcid.org/0000-0002-3670-5665>

The division of the entire system of law into public law and private law comes from ancient times, which we have referred to in several previous personal publications. In this article we will analyze the evolution of private law in the Republic of Moldova. Private law constitutes one of the fundamental subdivisions of the science of law as a whole. At the level of the Republic of Moldova, the subdivision in question represents a distinct specific in the context that: (i) it is stratified into numerous branches of law and (ii) it constitutes a symbiosis of several national, supranational and international private legislations that correspond to modern trends of evolution of related social relations. One of the main branches of domestic private law is civil law, namely the rules tangent to the branch of law in question regulate a considerable number of social relations varied in terms of structure and content. This article will briefly address evolutionary-historical aspects of the private law legislation of the Republic of Moldova. In particular, we will analyze the influence of the Model Civil Code of the CIS States, on the one hand, and European legislation, on the other. Historical aspects will be divided into three periods.

Keywords: private law, public law, Civil Code, Republic of Moldova, Commonwealth of Independent States, European Union, European legislation.

ISTORICUL CODIFICĂRII MATERIEI DE DREPT PRIVAT ÎN REPUBLICA MOLDOVA

Divizarea întregului sistem de drept în drept public și drept privat vine din cele mai vechi timpuri, la care ne-am referit în mai multe publicații personale anterioare. În prezentul articol vom analiza evoluția dreptului privat în Republica Moldova. Dreptul privat constituie una dintre subdiviziunile fundamentale ale științei dreptului în ansamblu. La nivelul Republicii Moldova, subdiviziunea în cauză reprezintă un specific distinct în contextul în care: (i) este stratificat în numeroase ramuri de drept și (ii) constituie o simbioză a mai multor legislații private naționale, supranaționale și internaționale care corespund tendințelor moderne de evoluție a relațiilor sociale aferente. Una dintre principalele ramuri de drept privat autohton este dreptul civil, or așadar normele tangente ramurii de drept în cauză reglementează un număr considerabil de raporturi sociale variate din punct de vedere a structurii

și conținutului. În prezentul articol vor fi abordate succint aspecte evolutiv-istorice ale legislației în materie de drept privat a Republicii Moldova. În particular, vom analiza influența modelului Codului Civil al Statelor CSI, pe de o parte și a legislației europene, pe de altă parte. Aspectele istorice vor fi divizate în trei perioade.

Cuvinte-cheie: drept privat, drept public, Cod civil, Republica Moldova, Comunitatea Statelor Independente (CSI), Uniunea Europeană, legislație europeană.

HISTOIRE DE LA CODIFICATION DU DROIT PRIVÉ EN RÉPUBLIQUE DE MOLDOVA

La division de l'ensemble du système de droit en droit public et en droit privé provient des temps anciens, auxquels nous avons fait référence dans plusieurs publications personnelles précédentes. Dans cet article, nous analyserons l'évolution du droit privé en République de Moldova. Le droit privé constitue l'une des subdivisions fondamentales de la science du droit en général. Au niveau de la République de Moldova, la subdivision en question représente une spécificité distincte dans le contexte que: (i) elle est stratifiée en de nombreuses branches du droit et (ii) elle constitue une symbiose de plusieurs législations privées nationales, supranationales et internationales qui correspondent aux tendances modernes d'évolution des relations sociales afférentes. L'une des principales branches du droit privé national est le droit civil, à savoir que les règles tangentes à la branche du droit en question régissent un nombre considérable de relations sociales variées en termes de structure et de contenu. Cet article abordera brièvement les aspects historiques évolutifs de la législation de droit privé de la République de Moldova. En particulier, nous analyserons l'influence du Code Civil modèle des États de la CEI, d'une part, et de la législation européenne, d'autre part. Les aspects historiques seront divisés en trois périodes.

Mots-clés: droit privé, droit public, Code Civil, République de Moldova, Communauté d'États Indépendants, Union Européenne, législation européenne.

ИСТОРИЯ КОДИФИКАЦИИ ЧАСТНОГО ПРАВА В РЕСПУБЛИКЕ МОЛДОВА

Разделение всей правовой системы на публичное право и частное право восходит к древним временам, о чем мы упоминали в нескольких предыдущих своих публикациях. В данной статье мы проанализируем эволюцию частного права в Республике Молдова. Частное право - один из фундаментальных разделов юридической науки в целом. На уровне Республики Молдова рассматриваемое подразделение представляет собой отчетливую специфику в контексте, в котором: (i) оно стратифицировано на множество отраслей права и (ii) представляет собой симбиоз нескольких национальных, наднациональных и международных частных законодательств, которые соответствуют современным тенденциям развития социальных отношений. Одной из основных отраслей внутреннего частного права является гражданское право, то есть нормы, относящиеся к данной отрасли права, регулируют значительное количество социальных отношений, отличающихся по структуре и содержанию. В статье также кратко рассмотрены эволюционно-исторические аспекты законодательства о частном праве Республики Молдова. В частности, мы проанализируем влияние модели Гражданского кодекса государств СНГ, с одной стороны, и европейского законодательства, с другой. Исторические аспекты будут разделены на три периода.

Ключевые слова: частное право, публичное право, Гражданский кодекс, Республика Молдова, Содружество Независимых Государств (СНГ), Европейский Союз, европейское законодательство.

Introducere

Dreptul privat constituie una dintre subdiviziunile fundamentale ale științei dreptului în ansamblu. La nivelul Republicii Moldova, subdiviziunea în cauză reprezintă un specific

distinct în contextul în care: (i) este stratificat în numeroase ramuri de drept și (ii) constituie o simbioză a mai multor legislații private naționale, supranaționale și internaționale care corespund tendințelor moderne de evoluție a relațiilor sociale aferente. Una dintre principa-

lele ramuri de drept privat autohton este dreptul civil, or anume normele tangente ramurii de drept în cauză reglementează un număr considerabil de raporturi sociale variate din punct de vedere a structurii și conținutului.

În prezentul articol vor fi abordate succint aspecte evolutiv-istorice ale legislației în materie de drept privat a Republicii Moldova.

1. Prezentare generală a cronologiei evoluției dreptului civil al Republicii Moldova

Din punct de vedere cronologic, istoria dreptului privat al Republicii Moldova poate fi divizată în trei etape, după cum urmează:

- 1991-2002 – perioadă în care a fost în vigoare Codul civil al RSSM, adoptat la 26.12.1964;

- 2002-2019 – perioada de aplicare a prevederilor Codului civil al Republicii Moldova, adoptat la 06.06.2002;

- 2019-prezent – perioada de aplicare a Codului civil modernizat.

1.1. 1991-2002

a.) În ceea ce vizează prima perioadă, aceasta începe cu adoptarea la 26.12.1964, în ședința a IV-a a fostului Soviet Suprem al Republicii Moldova de legislatura a VI-a, a Codului civil, care urma să fie pus în aplicare începând cu 01.07.1965. Acest cod era format din 603 articole, grupate în 8 titluri, după cum urmează: Dispoziții generale; Dreptul de proprietate; Dreptul obligațiilor; Dreptul de autor; Dreptul asupra unei descoperiri; Dreptul asupra unei invenții, propuneri de raționalizare și prototip industrial (abrogat prin Legea nr. 735 din 22.02.1996); Dreptul succesoral; Capacitatea juridică a cetățenilor străini și a persoanelor fără cetățenie. Aplicarea legilor civile ale statelor străine și a tratatelor internaționale.¹

Titlul I conținea 88 de articole cuprinse în 5 capitole și vizau dispoziții cu privire la persoane, convenții, reprezentare și prescripție. Pe parcursul timpului, în special după anul

1990, dispozițiile cu privire la persoanele juridice au căzut în desuetudine.

Titlul II cuprindea 66 de articole care reglementau raporturile de proprietate – proprietatea socialistă asupra mijloacelor de producție sub formă de proprietate de stat și proprietate cooperativ colhoznică. Categoriile de bunuri ce se aflau în proprietatea personală erau limitate, ele referindu-se la cele de uz curent, de consum personal, de confort, și de gospodărie casnică.

Titlul III era divizat în două părți: dispoziții generale cu privire la obligații și diferite categorii de obligații.

Prevederile primei părți impuneau concluzia că aceste norme aveau menirea de a asigura dezvoltarea economiei planificate. Referitor la cea de-a doua parte, codul prevedea onorarea lor în modul corespunzător și în termen, prevăzând și interdicția de a refuza în mod unilateral executarea obligațiilor.

Titlul IV - dreptul de autor, completat cu dispozițiile Legii privind dreptul de autor și drepturile conexe, reglementa raporturile care apar în legătură cu crearea și valorificarea operelor literare, de artă, științifice precum și a drepturilor conexe acestora.

Titlu VII - dreptul succesoral era destinat reglementărilor raporturilor succesoriale. Normele incluse în titlul specificat dispuneau că succesiunea putea fi legală și testamentară. În cazul moștenirii legale erau prevăzute trei clase de moștenitori, iar pentru unele categorii de persoane era prevăzut dreptul la o cotă obligatorie din succesiune.

Titlul VIII, prin intermediul articolelor 596 – 603, era consacrat reglementării raporturilor cu elemente de extraneitate – capacitatea juridică a cetățenilor străini și a apatrizilor, a persoanelor juridice străine, indicând expres legile ce guvernau aceste raporturi.²

1.2. 2002-2019

În ceea ce privește a doua perioadă, aceasta începe cu intrarea în vigoare a noului Cod

¹ Codul civil al RSSM din 26.12.1965.

² Codul civil al RSSM din 26.12.1964.

civil. Este necesar a menționa că procesul de adoptare a noului Cod civil a inclus în sine o fază prealabilă, un demers care s-a finalizat cu adoptarea codului. Astfel, la 03.11.1994, Parlamentul a adoptat Hotărârea nr. 954 – XIII, prin care a desemnat grupul de elaborare a proiectului de cod civil. La 19.10.2000, Parlamentul adoptă în prima lectură proiectul Codului civil, instituind la 26.10.2000, prin Hotărârea nr. 1315, o comisie specială care va prezenta Parlamentului proiectul nominalizat.

La 6 iunie 2002 Parlamentul a adoptat noul Cod civil structurat în cinci cărți, după cum urmează: Cartea I – Partea generală; Cartea II – Drepturile reale; Cartea III – Obligațiile; Cartea IV – Dreptul succesoral; Cartea V – Dreptul internațional privat.³

În **Cartea I**, Partea generală, sunt cuprinse patru titluri: Dispoziții comune, Persoanele, Actul juridic și Termenele. Meritul acestei Cărți rezidă în reglementarea detaliată a unor astfel de instituții precum: actul juridic, obiectul raportului juridic, termenele de prescripție.

Cartea a II-a - Drepturile reale – cuprinde cinci titluri: Patrimoniu, Posesiunea, Proprietatea, Alte drepturi reale și Registrul bunurilor imobile. În această carte pentru prima dată au fost reglementate în mod amănunțit, pe lângă dreptul de proprietate, și alte drepturi reale numite dezmembrăminte ale dreptului de proprietate – uzufructul, uzul, abitația, servitutea și superficia.

Cartea a III-a - Obligațiile – este cea mai voluminoasă și conținea aproximativ 900 de articole, divizate în trei titluri: Despre obligații în general, Despre contracte și Categoriile de obligații. În titlul I sunt reglementate instituții ca pluralitatea de creditori și debitori, cesiunea de creanță și preluarea datoriilor, efectele neexecutării obligațiilor, mijloacele de garantare a executării obligațiilor și stingerea obligațiilor ș.a. Cel de-al doilea titlu conține norme referitoare la conținutul și încheierea contractului, la efectele juridice, interpretarea și încetarea

lui. În titlul III își găsesc reglementarea diverse categorii de obligații, precum: vânzarea-cumpărarea, schimbul, donația, locațiunea, etc.

Cartea IV conține VII titluri: Dispoziții generale cu privire la moștenire; Moștenirea testamentară; Moștenirea legală; Succesiunea vacantă; Regimul juridic al moștenitorului; Confirmarea dreptului la moștenire; Partajul averii succesoriale.

Cartea V conține II titluri: Dispoziții generale cu privire la dreptul internațional privat; Norme conflictuale.

Noul Cod civil, în raport cu cel aplicabil anterior, conține o serie de instituții noi, pe care vom încerca să le enumerăm în mod exhaustiv în cele ce urmează. Astfel, noul Cod civil consfințește uzanțele ca izvor de drept, stipulând că: “uzanțele se aplică dacă nu contravin legii, ordinii publice sau bunelor moravuri”. De asemenea, Codul civil reglementează autoapărarea, ca mod de protejare a drepturilor civile. Instituția curatelă și tutelă este și ea reglementată în Codul civil, anterior aceasta fiind reglementată în Codul familiei. În ceea ce privește instituția posesiunii, aceasta este abordată ca o stare de fapt, servind drept temei uzucapiunii ca mod de dobândire a dreptului de proprietate. Un loc aparte, ca noutate adusă de Codul civil, îl ocupă reglementarea dezmembrămintelor dreptului de proprietate: dreptul de uzufruct, uz, abitație, servitute și superficie.

1.3. 2019- prezent

La data de 01.03.2019 au intrat în vigoare prevederile Codului civil modernizat, fapt care a semnat o evoluție considerabilă a cadrului normativ civil al Republicii Moldova. În acest context, specificăm că au fost realizate o serie de modificări substanțiale.

2. Corespunderea prevederilor Codului Civil al Republicii Moldova din 06.06.2002 cu prevederile modelului Codului civil al statelor CSI

Adoptarea Codului civil al Republicii Moldova la 06.06.2002 a constituit o veritabilă

³ Codul civil al Republicii Moldova din 06.06.2002

revelație a dreptului civil în Republica Moldova. Menționăm că modelul de reglementare a fost parțial preluat din modelul Codului civil al Comunității Statelor Independente (statele CSI)

Contextual, e de specificat că actul normativ model al statelor CSI are următoarea structură: Compartimentul I – Dispoziții comune (art. 1- art. 219); Compartimentul II – Dreptul de proprietate și alte drepturi reale (art. 220 – art. 307); Compartimentul III – Partea generală a dreptului obligațional (art. 308 – art. 448); Compartimentul IV – Tipuri speciale de obligații (art. 449 – art. 1033); Compartimentul V – Proprietatea intelectuală (art. 1034 – art. 1145); Compartimentul VI – Dreptul succesoral (art. 1146 – art. 1193); Compartimentul VII - Dreptul internațional privat (art. 1194 – art. 1235).⁴

Astfel, se desprinde faptul că diferența principală sub aspect structural dintre reglementările Codului civil al Republicii Moldova și Codul civil model al statelor CSI rezidă în reglementarea proprietății intelectuale. În acest context, specificăm că normele aferente dreptului proprietății intelectuale se regăsesc în acte normative diferite de Codul civil.

În continuare vom aborda asemănările dintre reglementările Codului civil al Republicii Moldova și Modelul Codului civil al statelor CSI, conform structurii actelor normative în cauză.

La nivelul dispozițiilor generale, ambele acte normative conțin norme privind raporturile reglementate de legislația civilă, structura legislației civile, uzanțele, analogia legii și a dreptului, acțiunea în timp a legii civile, raporturile dintre legislația civilă și tratele internaționale, temeiurile apariției drepturilor și obligațiilor civile, exercitarea drepturilor, apărarea judiciară a drepturilor civile, metodele de apărare a drepturilor civile, declararea nulității actului ce contravine legii emis de

o autoritate publică, autoapărarea, repararea prejudiciilor, apărarea onoarei, demnității și reputației profesionale, persoane (capacitatea de folosință și capacitatea de exercițiu a persoanelor fizice și juridice), tutela și curatela, reorganizarea persoanelor juridice, societăților comerciale, tipurile particulare de societăți comerciale, organizațiile necomerciale, actul juridic și reprezentarea, termenele.

Astfel, printre cele mai importante prevederi coincidente din Cartea I a Codului civil al Republicii Moldova cu prevederile modelului Codului civil al statelor CSI, considerăm următoarele:

Ambele acte prevăd raporturile reglementate de legislația civilă. Astfel, potrivit prevederilor art. 2 alin. (1) din Codul civil al Republicii Moldova din 06.06.2002 în redacția inițială: „Legislația civilă determină statutul juridic al participanților la circuitul civil, temeiurile apariției dreptului de proprietate și modul de exercitare a acestuia, reglementează obligațiile contractuale și de altă natură, alte raporturi patrimoniale și personale nepatrimoniale conexe lor.”

Corespunzător, în conformitate cu prevederile art. 1 alin. (1) din Modelul Codului civil al Statelor CSI, „Гражданское законодательство определяет правовое положение участников гражданского оборота, основания возникновения и порядок осуществления права собственности и других вещных прав, прав на результаты интеллектуальной деятельности, регулирует договорные и иные обязательства, а также другие имущественные и связанные с ними личные неимущественные отношения, основанные на равенстве, автономии воли и имущественной самостоятельности их участников.”

De asemenea, art. 2 alin. (2) dispune asupra reglementării raporturilor de familie, locative, de muncă, de exploatare a resurselor naturale și de protecție a mediului înconjurător.

În același context, Modelul Codului civil al Statelor CSI prevede următoarele: „Семейные,

⁴ Modelul Codului civil al Comunității Statelor Independente (CSI), aprobat la 17.02.1996.

трудовые отношения, отношения по использованию природных ресурсов и охране окружающей среды, отвечающие признакам, указанным в абзаце первом настоящего пункта, регулируются гражданским законодательством, если законодательством о браке и семье, трудовым, земельным и другим специальным законодательством не предусмотрено иное.”

În continuare, art. 4 reglementează uzanța în calitate de izvor de drept civil. Astfel, potrivit prevederilor respective: „(1) Uzanța reprezintă o normă de conduită care, deși, neconsfințită de legislație, este general recunoscută și aplicată pe parcursul unei perioade îndelungate într-un anumit domeniu al raporturilor civile. (2) Uzanța se aplică numai dacă nu contravine legii, ordinii publice și bunelor moravuri”

Concomitent, în acord cu prevederile art. 5 din Modelul Codului civil al Statelor CSI, „1. Обычаем делового оборота признается сложившееся и широко применяемое в какой-либо области предпринимательской деятельности правило поведения, не предусмотренное законодательством, независимо от того, зафиксировано ли оно в каком-либо документе. 2. Обычаи делового оборота, противоречащие обязательным для участников соответствующего отношения положениям законодательства или договора, не применяются.”

Consecvent, Codul civil al Republicii Moldova consacră analogia legii și analogia dreptului. O reglementare similară se regăsește și în Modelul Codului civil al statelor CSI. De asemenea, art. 6 (care reglementează acțiunea în timp a legii civile) enunță două principii fundamentale a acțiunii în timp a legii respective: principiul neretroactivității legii noi și principiul ultra activității legii vechi.

Contextual, în conformitate cu dispoziția normei de la art. 4 din Modelul Codului civil al Statelor CSI, „1. Акты гражданского законодательства не имеют обратной силы и применяются к отношениям, возникшим

после введения их в действие. Действие закона распространяется на отношения, возникшие до введения его в действие, только в случаях, когда это прямо предусмотрено законом. 2. По отношениям, возникшим до введения в действие акта гражданского законодательства, он применяется к правам и обязанностям, возникшим после введения его в действие, за исключением отношений сторон по договору, заключенному до введения в действие акта гражданского законодательства.

Если после заключения договора принят закон, устанавливающий обязательные для сторон правила, иные, чем те, которые действовали при заключении договора, условия заключенного договора сохраняют силу, кроме случаев, когда в законе установлено, что его действие распространяется на отношения, возникшие из ранее заключенных договоров.”

În continuare, prin intermediul prevederilor art. 8 alin. (2) sunt indicate izvoarele apariției drepturilor și obligațiilor civile. În acest sens, era dispus: „Drepturile și obligațiile civile apar:

- a) din contracte și din alte acte juridice;
- b) din acte emise de o autoritate publică, prevăzute de lege drept temei al apariției drepturilor și obligațiilor civile;
- c) din hotărâre judecătorească în care sunt stabilite drepturi și obligații;
- d) în urma creării și dobândirii de patrimoniu în temeiuri neinterzise de lege;
- e) în urma elaborării de lucrări științifice, creării de opere literare, de artă, în urma invențiilor și altor rezultate ale activității intelectuale;
- f) în urma cauzării de prejudicii unei alte persoane;
- g) în urma îmbogățirii fără justă cauză;
- h) în urma altor fapte ale persoanelor fizice și juridice și a unor evenimente de care legislația leagă apariția unor efecte juridice în materie civilă.”

Articolul omolog din Modelul Codului civil al Statelor CSI, prin intermediul prevederilor alin. (1), dispune: „...гражданские права и обязанности возникают:

1) из договоров и иных сделок, предусмотренных законом, а также из договоров и иных сделок, хотя и не предусмотренных законом, но не противоречащих ему;

2) из актов государственных органов, которые предусмотрены законом в качестве основания возникновения гражданских прав и обязанностей;

3) из судебного решения, установившего гражданские права и обязанности;

4) в результате создания и приобретения имущества по основаниям, не запрещенным законом;

5) вследствие создания произведений науки, литературы, искусства, изобретений и иных результатов интеллектуальной деятельности;

6) вследствие причинения вреда другому лицу;

7) вследствие неосновательного обогащения;

8) вследствие иных действий граждан и юридических лиц;

9) вследствие событий, с которыми законодательство связывает наступление гражданско-правовых последствий.”

Ulterior, prevederile art. 11 din Codul civil al Republicii Moldova în redacția inițială reglementau metodele de apărare a drepturilor civile, care se realizează prin:

„a) recunoașterea dreptului;

b) restabilirea situației anterioare încălcării dreptului și suprimarea acțiunilor prin care se încalcă dreptul sau se creează pericolul încălcării lui;

c) recunoașterea nulității actului juridic;

d) declararea nulității actului emis de o autoritate publică;

e) impunerea la executarea obligației în natură;

f) autoapărare;

g) repararea prejudiciilor;

h) încasarea clauzei penale;

i) repararea prejudiciului moral;

j) desființarea sau modificarea raportului juridic;

k) neaplicarea de către instanța de judecată a actului ce contravine legii emis de o autoritate publică;

l) alte căi prevăzute de lege.”

Prevederi similare se conțin și în Modelul Codului civil al Statelor CSI. În acest sens, conform art. 12 din actul nominalizat, „Защита гражданских прав осуществляется путем:

1) признания права;

2) восстановления положения, существовавшего до нарушения права;

3) пресечения действий, нарушающих право или создающих угрозу его нарушения;

4) признания сделки недействительной и применения последствий ее недействительности;

5) признания недействительным акта государственного органа;

6) присуждения к исполнению обязанности в натуре;

7) возмещения убытков;

8) взыскания неустойки;

9) компенсации морального вреда;

10) прекращения или изменения правоотношения;

11) неприменения судом акта государственного органа, не соответствующего законодательству;

12) иными способами, предусмотренными законом”.

Ultimul articol din Titlul I reglementează apărarea onoarei, demnității și reputației profesionale. Prevederile corespondente din Modelul Codului civil al Statelor CSI se regăsesc la textul art. 19.

În continuare, în textul titlului II se conțin prevederi privind regimul juridic al persoanelor în general.

Cu referire la persoanele juridice, prin intermediul prevederilor art. 55 din Codul civil al Republicii Moldova în redacția inițială a acesteia, este definită persoana juridică după cum urmează: „Persoană juridică este organizația care are un patrimoniu distinct și răspunde pentru obligațiile sale cu acest patrimoniu, poate să dobândească și să exercite în nume propriu drepturi patrimoniale și personale nepatrimoniale, să-și asume obligații, poate fi reclamant și pârât în instanță de judecată.” O prevedere similară se conține în norma de la art. 61 alin. (1) din Modelul Codului civil al Statelor CSI. Astfel, în conformitate cu prevederile respective, „Юридическим лицом признается организация, которая имеет в собственности, хозяйственном ведении или оперативном управлении обособленное имущество и отвечает по своим обязательствам этим имуществом, может от своего имени приобретать и осуществлять имущественные и личные неимущественные права, нести обязанности, быть истцом и ответчиком в суде.”

În continuare, menționăm faptul că în textul ambelor acte se regăsesc prevederi cu privire la capacitatea de folosință și capacitatea de exercițiu a persoanelor fizice și juridice, dispoziții cu privire la formele de organizare juridică a persoanelor juridice cu scop lucrativ și nelucrativ, precum și norme referitoare la modalități de reorganizare/transformare a persoanelor juridice cu scop lucrativ.

Titlul III poartă denumirea de „Actul juridic și reprezentarea”, o denumire similară fiind atribuită și compartimentului corespunzător din Modelul Codului civil al Statelor CSI – „Сделки и представительство”

Astfel, în textul art. 195 era expusă definiția actului juridic, acesta fiind definit drept „manifestarea de către persoane fizice și juridice a voinței îndreptate spre nașterea, modificarea sau stingerea drepturilor și obligațiilor civile.” Respectiv, art. 152 din Codul civil model consacră următoarele definiție a actului juridic „Сделками признаются действия граждан

и юридических лиц, направленные на установление, изменение или прекращение гражданских прав и обязанностей.”

Ulterior, urmează dispozițiile cu privire la nulitatea actului juridic. Codul civil distinge nulitatea absolută de nulitatea relativă a actului juridic. În același context, art 165 din Modelul Codului civil al Statelor CSI reglementează „Оспоримые и ничтожные сделки”.

În continuare, remarcăm faptul că prevederile modelului Codului civil al statelor CSI se suprapun cu prevederile Codului civil al Republicii Moldova doar sub aspect structural. Astfel, în cadrul ambelor acte se regăsesc reglementări cu privire la dreptul de proprietate și alte drepturi reale, obligațiile, contractele, tipuri speciale de obligații, dreptul succesoral, dreptul internațional privat, în ordinea specificată.

3. Influența legislației europene asupra legislației civile a Republicii Moldova

La 01.03.2019 au intrat în vigoare modificările operate la textul Codului civil al Republicii Moldova, etapă cunoscută sub denumirea de modernizarea Codului civil.

Cele mai importante surse legislative de referință în sensul elaborării proiectului de modificare a Codului civil al Republicii Moldova (în continuare – proiectul) sunt următoarele:

- Proiectul Cadrului Comun de Referință (*Draft Common Frame of Reference*) al Uniunii Europene, dezvoltat de mediul academic din Europa, publicat în 2008;
- Codul civil german;
- Codul civil francez, inclusiv modificările operate prin Ordonanța nr. 2016-131 din 10 februarie 2016 de reformare a dreptului contractelor, a regimului general și a probei obligațiilor (*Ordonnance n° 2016-131 du 10 février 2016 portant réforme du droit des contrats, du régime général et de la preuve des obligations*);
- Codul civil al Italiei; al Olandei; legile de drept privat ale Estoniei; noile coduri civile

ale Cehiei (2014), Ungariei (2014), Argentinei (2015);

- Noul Cod civil al României, în vigoare din 1 octombrie 2011;

- Codul civil al Federației Ruse, cu modificările operate prin reforma pusă în aplicare între anii 2013 și 2015;

- dreptul european – în special Directivele în materie de drept privat și al protecției consumatorilor. De asemenea, s-a luat în cont Proiectul de Regulament al Parlamentului european și al Consiliului privind Legislația europeană comună în materie de vânzare (*Common European Sales Law Regulation - CESL*), care însă nu a fost adoptat la nivelul UE.

Scopul Proiectului a fost de a moderniza dreptul privat al Republicii Moldova, conform ultimelor tendințe europene și internaționale în materie, de a face legislația civilă mai exactă și mai previzibilă, de a reglementa mai bine drepturile personalității și limitele acestora, de a proteja mai bine valabilitatea contractelor, de a responsabiliza administratorii persoanelor juridice de drept privat⁵.

Sub aspectul dispozițiilor comune, proiectul completează art. 1 al Codului cu principiul protecției vieții intime, private și de familie, cel al bunei-credințe și al protecției consumatorului. În același context, proiectul introduce principiul recunoscut deja de către Curtea Europeană a Drepturilor Omului, de interpretare și aplicare a legii într-un mod uniform și cert (art. 4 alin. (4) din Codul civil modernizat).

În același context, în scopul dezvoltării principiului bunei-credințe, care, în dreptul privat, îndeplinește numeroase funcții de completare a lacunelor legislative și de ordonare a comportamentului subiecților de drept civil, după modelul art. I. – 1:103 din Proiectul Cadruului Comun de Referință (DCFR), se definește buna-credință. De asemenea, se defineș-

te caracterul rezonabil pe baza modelului art. I. – 1:104 DCFR.

„După modelul art. 7 Cod civil Quebec, art. 15 Cod civil al României și art. 10 Cod civil al Federației Ruse se definește și reglementează abuzul de drept, adică exercitarea unui drept subiectiv exclusiv cu intenția de a cauza altei persoane un prejudiciu sau a-i dăuna în alt mod. Proiectul de asemenea introduce principiul recunoscut în dreptul privat, *nemo auditur propriam turpitudinem allegans*, adică interdicția invocării comportamentului propriu ilicit sau de rea-credință (art. 14 din Codul civil modernizat), care este legiferat de art. 1:4 alin. (2) și (3) Cod civil al Ungariei, art. 1 alin. (4) Cod civil al Federației Ruse, precum și §6 alin. (2) Cod civil al Cehiei.

Totodată, având în vedere că în raporturile juridice civile notificările joacă un rol decisiv, fie atunci când se comunică un act juridic (se înaintează o pretenție, se face o ofertă de a contracta sau se face o notificare de rezoluțiune a raportului contractual) sau a unei informații într-un scop juridic (se oferă anumite informații consumatorului), proiectul introduce noul art. 22 în Codul civil, pe baza modelului art. I. – 1:109 DCFR. Se recunoaște că notificarea poate fi făcută prin orice mijloace adecvate circumstanțelor dacă legea sau actul juridic nu impune o anumită cerință de formă. Pentru protecția consumatorilor se prevede că orice clauză contrară dispozițiilor prezentului articol în detrimentul consumatorului este nulă.

În ceea ce privește reglementările cu privire la persoane, s-a introdus sintagma „reședință obișnuită”, care este practic echivalată cu termenul „domiciliu”.

Cu referire la modificările operate la normele care reglementează persoanele juridice, completările proiectului la art. 177 din Codul civil modernizat, se referă la mai multe tendințe legislative moderne:

- posibilitatea ca o persoană juridică să aibă mai mulți administratori (fapt admis expres de Legea privind societățile pe acțiuni și Legea

⁵ Nota informativă asupra proiectului de modernizare a Codului Civil al Republicii Moldova. http://justice.gov.md/public/files/transparența_in_procesul_decizional/coordonare/2017/aprilie/Nota_informativ_proiect_amendare_Cod_civil_XXXXXXX.pdf

privind societățile cu răspundere limitată). Alin. (5) introduce regula supletivă că fiecare administrator poate acționa de sine stătător, contrariul (că mai mulți sau toți administratorii trebuie să aprobe un act juridic al persoanei juridice) poate fi prevăzut în actul de constituire, dar este opozabil terților doar dacă în registrul de publicitate aferent acelei persoanei juridice s-a făcut o mențiune expresă în acest sens. Ultima cerință are ca scop de a scuti terții de sarcina de a verifica actul de constituire al persoanei juridice în privința acestui aspect;

- posibilitatea ca o persoană juridică să aibă ca administrator o altă persoană juridică. S-a statuat că persoană juridică cu scop lucrativ poate avea în calitate de administrator o altă persoană juridică. În privința persoanei juridice cu scop nelucrativ, ele vor putea avea administrator o altă persoană juridică doar în cazurile expres prevăzute de lege;

- în raporturile cu terții, persoana juridică este angajată prin actele juridice ale administratorului cu excepția cazului când actele astfel încheiate depășesc limitele împuternicirilor sale prevăzute de lege. Norma respectivă deja se regăsește în Legea privind societățile cu răspundere limitată și transpune art. 10(2) din Directiva 2009/101/EC;

- înregistrarea administratorului în registrul de publicitate prevăzut de lege face inopozabilă terților orice încălcare cu privire la desemnarea acestora. Norma respectivă deja se regăsește în art. 74 alin. (2) din Legea privind societățile cu răspundere limitată și transpune art. 9 din Directiva 2009/101/EC;

Cu privire la actul juridic și la reprezentare, în convergență cu noile tendințe de uniformizare a dreptului contractelor, s-a decis excluderea art. 207 din Cod, astfel încât cauza nu mai este o condiție de validitate de sine-stătătoare a unui contract sau a altui act juridic. Pe lângă argumentele privind caracterul imprevizibil și dificil de probat al acestei condiții, decisiv a fost și faptul că Codul civil francez, cel care a legiferat prima dată cauza contractului,

a renunțat la ea în urma modificărilor operate prin Ordonanța nr. 2016-131 din 10 februarie 2016 de reformare a dreptului contractelor, a regimului general și a probei obligațiilor. Un număr foarte limitat de state europene mențin cauza în calitate de condiție de validitate a contractelor.

De asemenea, s-a introdus art. 325 din Codul civil modernizat conform căruia, în cazurile expres prevăzute de lege, la cererea persoanei îndreptățite, instanța de judecată poate să pronunțe o hotărâre judecătorească care, din data rămânerii definitive, ține loc de act juridic dacă debitorul refuză, fără justificare, să încheie actul juridic, iar toate celelalte condiții de validitate vor fi întrunite.

Cu privire la nulitate, capitolul respectiv a fost reformat esențial, având în vedere deficiențele constatate în jurisprudența voluminoasă în cauzele în care se invocă nulitatea, fie pe cale de acțiune, fie pe cale de excepție procedurală. Grupul de lucru a recunoscut caracterul drastic al nulității, care poate duce la pierderea proprietății și la desființarea unor situații care demult s-au consumat. Pornind de la modelele oferite de Codul civil al României și Codul civil al Federației Ruse, în redacția Legii federale N 100-Φ3 din 7 mai 2013, s-a stabilit criteriul clar de delimitare între nulitatea absolută și nulitatea relativă, după cum urmează: „(1) Actul juridic este nul dacă nulitatea sancționează încălcarea unei dispoziții legale prin care se ocrotește un interes general (nulitate absolută). (2) Actul juridic este anulabil dacă nulitatea sancționează încălcarea unei dispoziții legale prin care se ocrotește un interes particular (nulitate relativă).”⁶

Clarificarea trebuie coroborată cu abrogarea art. 220 alin. (1) din redacția precedentă a Codului civil, din care rezulta o prezumție de nulitate absolută, fără a examina natura interesului protejat prin nulitate. La alin. (3) se introduce prezumția de nulitate relativă, în cazul în care natura nulității nu este prevăzută ex-

⁶ *Ibidem.*

pres și nici natura interesului ocrotit nu reiese în chip neîndoielnic (în același sens, art. 1252 din Codul civil al României și art. 168 alin. (1) Cod civil al Federației Ruse). De asemenea, se recunoaște dreptul părților de a constata nulitatea absolută sau de a declara nulitatea relativă prin acordul acestora, sigur că, doar atunci când există temei pentru o asemenea nulitate. Altfel, însuși acordul de constatare a nulității ar fi nul.

În scopul protecției consumatorilor, pornind de la Codul de consum al Italiei, s-a introdus conceptul de nulitate de protecție a consumatorului, care este o cauză de nulitate absolută, chiar dacă protejează un interes particular, al consumatorului. Totodată, o asemenea nulitate se va pronunța doar dacă și doar în măsura în care, ea avantajează consumatorul. În rest, contractul va trebui menținut.

Art. 334 în redacția Codului civil modernizat rezolvă o problemă frecventă apărută în practica notarială și în jurisprudență prin oferirea răspunsului la întrebarea dacă încălcarea unei norme imperative atrage nulitatea actului juridic atunci când norma imperativă nu prevede expres sancțiunea nulității. În acest sens, se folosește distincția identificată de doctrina contemporană între nulitatea expresă și nulitatea virtuală: (2) Actul juridic sau clauza care contravin unei dispoziții legale imperative sunt nule sau anulabile dacă această sancțiune este prevăzută expres de dispoziția legală încălcată (nulitatea expresă). (3) Actul juridic sau clauza care contravin unei dispoziții legale imperative ce nu prevede expres sancțiunea nulității sunt nule sau anulabile dacă această sancțiune trebuie aplicată pentru ca scopul dispoziției legale încălcate să fie atins (nulitatea virtuală). Astfel, în absența unei prevederi exprese a sancțiunii nulității în norma imperativă încălcată, cel ce invocă nulitatea va trebui să demonstreze că nulitatea trebuie aplicată pentru ca scopul dispoziției legale încălcate să fie atins. Per total, soluțiile stabilite de proiect favorizează valabilitatea actelor juridice

și plasează nulitatea ca o sancțiune extremă și excepțională.

Conceptul de act juridic inefficient este folosit în mai multe sisteme de drept dezvoltate pentru a indica situația juridică a unui act care, deși nu este nul (nu este ilegal în vreo privință), este lipsit de un element constitutiv (de regulă, de consimțământul unei persoane anume) pentru a produce efecte juridice. În Germania, conceptul este cunoscut ca *schwabende Unwirksamkeit*, în Italia - *inefficacita*, DCFR folosește „*ineffectiveness*”, iar doctrina rusească vorbește despre „сделка, чьи правовые последствия находятся в состоянии подвешенности”. Ceea ce aproprie inefficienta de nulitatea absolută, este că, ambele fiind acțiuni în constatare, sunt imprescriptibile. Ceea ce aproprie inefficienta de nulitate relativă este că ambele pot fi remediate prin obținerea consimțământului persoanei corespunzătoare. Însă, inefficienta nu poate fi egalată nici cu nulitatea absolută și nici cu cea relativă. Art. 357 definește inefficienta, prevede că ea poate fi înlăturată, permite invocarea ei atât pe cale de acțiune cât și cale de excepție procedurală, iar instanța este obligată să o invoce din oficiu. Acțiunea în constatare a inefficientei actului juridic cât și excepția prin care se invocă inefficienta sunt imprescriptibile dacă legea nu prevede altfel.

Cu privire la termene, art. 404 din Codul civil modernizat (durata maximă a termenului de prescripție extinctivă) introduce o noutate esențială în materie de prescripție, și anume că, în toate cazurile, termenul de prescripție extinctivă nu poate depăși durata maximă de 10 ani de la data încălcării dreptului, iar în cazul acțiunilor cu privire la repararea prejudiciului patrimonial și moral cauzat prin deces sau vătămarea sănătății, 30 ani de la data încălcării dreptului. Însă, în orice caz, nu se permite scurtarea termenului prescripției cu mai puțin de 1 an și nici extinderea termenului prescripției peste 10 ani.

Cu privire la drepturile reale, prevederile introduse în Codul civil modernizat au drept obiectiv revenirea la sistemul tradițional de a reglementa regimul bunurilor imobile și anume se revine la principiul că tot ce se află pe teren face parte din teren (*superficies solo cedit*). În acest sens, se introduce regula că bun imobil se consideră terenul, iar construcțiile, lucrările, drumurile, alte amenajări de pe el, fac parte componentă din teren (cf. §93-95 Codul civil german; § 50 Partea Generală a Codului civil al Estoniei, 2002; art. 968 Cod civil Letonia, 1994; art. 900 și 951 Cod civil Quebec etc.). Astfel, proprietarul terenului cu construcție nu poate vinde sau ipoteca construcția, dar poate păstra terenul.

Cu privire la obligații, una din metodele modernizării este abrogarea și recodificarea legilor speciale care au același obiect de reglementare ca și normele existente în Codul civil: Legea nr. 198-XV din 15 mai 2003 cu privire la arenda în agricultură; Legea nr. 59-XVI din 28 aprilie 2005 cu privire la leasing; capitolele I și II privind contractul de asigurare din Legea nr. 407-XVI din 21 decembrie 2006 cu privire la asigurări; Legea nr. 256 din 9 decembrie 2011 privind clauzele abuzive în contractele încheiate cu consumatorii; Legea nr. 8 din 26 februarie 2016 privind drepturile consumatorilor la încheierea contractelor.

Recodificarea are ca obiectiv în primul rând excluderea, în măsura posibilă, a paralelismelor în legislația civilă, care, la rândul său, contribuie la aplicarea uniformă a legislației și ușurează sarcina practicienilor de cunoaștere a legislației civile.

În special, au fost introduse modificări în materie de neexecutare a obligațiilor. Acest capitol, expus în redacție nouă de către proiect, este unul din capitolele cheie ale modernizării propuse la Codul civil. În primul rând, fiindcă reglementările sale înlocuiesc complet nu doar fostul capitolul V (Efectele neexecutării obligației), ci și Capitolul III (Contractul sinalagmatic) din Titlul II și

Capitolul VII (Rezoluțiunea, rezilierea și revocarea contractului) din Titlul II. Astfel, capitolul oferă un sistem unic, coerent de mijloace juridice (numite și remedii juridice) ale creditorului în caz de neexecutare a obligației în general și a obligațiilor contractuale în particular. Fortificarea sistemului de remedii are loc și prin excluderea unor norme din capitolele din Titlul III dedicate contractelor numite, care doar dublează regulile din acest capitol sau care conțin derogări nejustificate de la regulile respectivului capitol. Norme speciale privind remediile juridice unei părți contractante într-un contract numit ar trebui păstrate dacă ele sunt necesare având în vedere particularitățile contractului sau dacă o politică specială de protecție a unei părți contractante o impune. Textul Capitolului VII se bazează pe Capitolul 3: Mijloacele în caz de neexecutare (Chapter 3: Remedies for non-performance), art. III.–3:101 - III.–3:713 DCFR, care pornesc de la principiile și concepțiile Convenției de la Viena din 1980 privind contractele internaționale de vânzare de mărfuri (la care Republica Moldova este parte) și Principiile UNIDROIT ale contractelor comerciale internaționale.

În ceea ce privește contractele în general, noutatea principală introdusă de art. 993 are menirea de a preciza caracterul dispozitiv al dispozițiilor cuprinse în Cartea a 3-a. În așa fel, părțile vor avea certitudinea că pot amenaja conținutul contractului după necesitățile lor fără riscul de anulare subsecventă a unei clauze. La moment, numeroase formulări ale dispozițiilor privitoare la obligații și contracte sunt ambigue, fiindcă ele edictează reguli de conduită fără a fi însoțite de sintagma „sub sancțiunea nulității” (astfel indicând caracterul imperativ) și nici nu sunt însoțite de sintagma „dacă contractul nu prevede altfel” (astfel indicând caracterul dispozitiv). Cu titlu de exemplu, menționăm art. 971 în redacția precedentă, caracterul căruia nu este cert, dar logica ar sugera că el are caracter dispozitiv. Rigorile

certitudinii juridice impun o nouă abordare în interpretarea caracterului acestor dispoziții.

Principiul caracterului dispozitiv al dispozițiilor legale din Cartea a 3-a comportă următoarele limitări: a) ea privește doar acele dispoziții legale care se referă la drepturile, obligațiile și alte efecte juridice produse de contract, inclusiv distribuirea riscurilor în contract. Prin urmare, dispozițiile legale care reglementează condițiile de validitate ale contractelor (inclusiv capacitatea sau cerințele de formă; ori clauzele esențiale ale unui contract numit) își păstrează caracterul imperativ; b) chiar dacă o dispoziție legală se referă la efectele juridice produse de contract, ea este imperativă dacă sancțiunea nulității este prevăzută de aceasta

Codul civil modernizat introduce un nou capitol privind obligațiile precontractuale, având în vedere creșterea importanței obligațiilor precontractuale de informare care asigură ca părțile să fie informate înainte de luarea deciziei de a intra în contract. În special, de informarea precontractuală are nevoie consumatorul, care se prezumă a fi partea vulnerabilă a contractului. Alte obligații precontractuale reglementate de capitol sunt obligația de păstrare a confidențialității la negocierea unui contract, precum și cea de negociere cu bună-credință. Capitolul de față este modelat pe baza capitolului III, Cartea II din DCFR.

În ceea ce privește clauzele abuzive în contracte, actele încheiate cu consumatorii, noua reglementare distinge între: a) clauzele abuzive în contractele încheiate cu consumatorii (art. 1072), sunt atât cele cuprinse în listele exemplificative de la art. 1077-1079, cât și oricare alte clauză într-un contract dintre un profesionist și un consumator, care nu a fost negociată individual se consideră abuzivă dacă este propusă de către profesionist și dezavantajează considerabil, contrar bunei-credințe, consumatorul; b) clauzele abuzive în contractele dintre profesioniști (art. 1073), care sunt clauzele propuse de către o parte și care nu

au fost negociate individual și numai dacă ele sunt cuprinse în lista prevăzută de dispozițiile art. 1077 și deviază considerabil, contrar bunei-credințe, de la bunele practici comerciale. Astfel lista clauzelor abuzive în aceste contracte este închisă; c) clauzele abuzive în alte contracte decât cele prevăzute la art. 1072 și 1073, care sunt clauzele propuse de către o parte și care nu a fost negociate individual și numai dacă ele sunt cuprinse în lista prevăzută de dispozițiile art. 1077 și dezavantajează considerabil, contrar bunei-credințe, cealaltă parte. Astfel lista clauzelor abuzive în aceste contracte este închisă.

Contextual, specificăm că a fost introdusă o instituție nouă, sub denumirea de „Fiducia”. Grupul de lucru, în comun cu Ministerul Justiției, a elaborat proiectul modificărilor și completărilor la Cartea 3, inclusiv noul Titlu IV (Fiducia). În scopul modernizării dreptului privat al Republicii Moldova și, în special, pentru a răspunde la necesitățile practice apărute în circuitul civil și comercial tot mai complex, dar și a asigura implementarea unor nou-tăți introduse prin alte modificări și completări operate la Codul civil, s-a decis introducerea instituției fiduciei în Codul civil prin completarea Cărții 3 cu Titlul IV. Conform proiectului, fiducia este definită ca „un raport juridic în care o parte (fiduciarul) este obligată să devină titularul unei mase patrimoniale (masa patrimonială fiduciară), să o administreze și să dispună de ea, în conformitate cu condițiile care guvernează raportul (condițiile fiduciei), în beneficiul unui beneficiar sau pentru a promova un scop de utilitate publică”.

Deși fiducia se bazează pe *trust-ul* din sistemul de drept anglo-saxon, numeroase state din sistemul continental de drept (la care aparține și sistemul de drept al Republicii Moldova) au introdus în ultimele decenii conceptul de fiducia. Proiectul de față se bazează pe Cartea X – Fiducia (Book X – Trusts) din Proiectul Cadrului Comun de Referință (*Draft Common Frame of Reference*) al Uniunii Europe-

ne, dezvoltat de mediul academic din Europa, publicat în 2008. Suplimentar, au fost studiate și s-au ținut cont de ultimele evoluții legislative pe plan internațional și european și în special: a) Codul civil francez, în redacția Legii nr. 2007-211 din 19 februarie 2007, prin care a fost introdus în Codul civil francez Titlul XIV „Despre fiducie”; b) noul Cod civil al României, în vigoare din 1 octombrie 2011; c) Codul civil al regiunii Quebec; d) proiectul Directivei UE privind masele protejate (*draft EU Directive on Protected Funds*) publicat în 2004.

Cu privire la moștenire, au fost introduse modificări care au condiționat o nouă redacție a Cărții IV (care se va intitula „Moștenirea”), pornind de la modelul oferit de Codul civil german, precum și modul în care acest model a fost preluat de un alt stat post-sovietic, dar devenit european, Estonia, prin Legea cu privire la moștenire din 2009 a Estoniei. La fel, s-au luat în cont ultimele evoluții legislative din: a) Franța – Legea franceză de reformare a succesiunilor din 2006, *Loi n°2006-728 du 23 juin 2006*; b) România – noul Cod civil al României în vigoare din 2011 și noul Cod de procedură civilă al României în vigoare din 2013; c) dreptul european – în special evoluțiile introduse prin Regulamentul (UE) nr. 650/2012 din 4 iulie 2012 privind competența, legea aplicabilă, recunoașterea și executarea hotărârilor judecătorești și acceptarea și executarea actelor autentice în materie de succesiuni și privind crearea unui certificat european de moștenitor (în vigoare din 17 august 2015).

Proiectul Cărții IV urmează dispozițiile tradiționale și statornicite de divizare a moștenirii în clase. Schimbările conceptuale importante, bazate pe modelul german, sunt: 1) mutarea categoriei de subiecți moștenitori – părinții defunctului în clasa a II - a de moștenitori. Aceasta este o abordare tipică pentru Europa continentală, atât în Germania, cât și în Franța sau România. Frații/surorile defunctului și ceilalți descendenți ai părinților defunctului

vin la moștenire, ca parte a clasei a II-a, în absența părinților defunctului. 2) soțul supraviețuitor este moștenitor legal, însă nu face parte din nici-o clasă de moștenitori, ci moștenește împreună fie cu moștenitorii clasei I, II sau cu buneii. Cota succesorală a soțului supraviețuitor este fixă: 1/4 din moștenire dacă vine în concurs cu moștenitorii clasei I (copii, în absența lor – nepoții ș.a.m.d.); sau 1/2 moștenire dacă vine în concurs cu moștenitorii clasei II (părinții defunctului, frații/surorile, sau descendenții lor) sau buneii. În lipsa moștenitorilor de clasa întâi și a doua și dacă buneii nu sunt în viață, sau dacă aceștia au renunțat la moștenire sau au fost declarați nedemni, soțul supraviețuitor culege întreaga moștenire. (art. 2185 din Cartea IV în noua redacție). Aceste două schimbări consolidează clasa I ca fiind cea a descendenților defunctului și se asigură o adevărată devoluțiune, adică trecerea moștenirii către generațiile mai tinere. Totodată, se reduce numărul de moștenitori legali de clasa I și, astfel, se evită divizarea exagerată a proprietății. În continuare se recunoaște venirea descendenților (nepoților) la moștenire pe baza dreptului de reprezentare, preluând locul copilului defunctului, sau venirea strănepoților atunci când nici copilul și nici nepotul defunctului nu sunt în viață la data deschiderii moștenirii ș.a.m.d. Copiii defunctului moștenesc în cote succesoriale egale (art. 2178 alin.(4) din proiectul Cărții IV). În cazul când copilul defunctului nu era în viață la momentul deschiderii moștenirii, copii săi (nepoții defunctului de la acest copil) moștenesc cota succesorală a acestui copil în cote egale. O altă schimbare este că, dacă un copil al defunctului este declarat nedemn, aceasta nu dezmoștenește și descendenții săi, ci, potrivit art. 2174 alin.(2), în acest caz cota succesorală a nedemnului se culege de către descendenții săi (în exemplu de mai sus, nepoții defunctului). Se menține regulă că, în cazul în care defunctul nu are rude și nici soț supraviețuitor sau aceștia nu

pot moșteni din anumite motive, moștenitor legal este statul (art. 2190 din Cartea IV a Codului civil modernizat).⁷

În ceea ce privește normele de drept internațional privat, grupul de lucru, în comun cu Ministerul Justiției, a elaborat proiectul modificărilor și completărilor la Cartea a cincea, precum și altor acte legislative. În acest scop, au fost studiate și s-au ținut cont de ultimele evoluții legislative pe plan internațional și european și în special: a) Legea de punere în aplicare a Codului civil german, Codul civil al României, al Federației Ruse, al Quebec-ului etc.; b) Convenția de la Haga nr. 35 din 13 ianuarie 2000 privind ocrotirea internațională a adulților; c) Convenția de la Haga nr. 30 din 1 iulie 1985 privind legea aplicabilă fiduciei și recunoașterea ei; d) Legea model UNCITRAL privind tranzacțiile garantate, ediția 2016; e) Regulamentul (CE) nr. 593/2008 al Parlamentului European și al Consiliului din 17 iunie 2008 privind legea aplicabilă obligațiilor contractuale (Roma I); f) Regulamentul (CE) nr. 864/2007 al Parlamentului European și al Consiliului din 11 iulie 2007 privind legea aplicabilă obligațiilor necontractuale (Roma II); g) Regulamentul (UE) nr. 650/2012 din 4 iulie 2012 privind competența, legea aplicabilă, recunoașterea și executarea hotărârilor judecătorești și acceptarea și executarea actelor autentice în materie de succesiuni și privind crearea unui certificat european de moștenitor. Scopul proiectului a constat în modernizarea dreptului internațional privat al Republicii Moldova, conform ultimelor tendințe europene și internaționale în materie, de a face legislația în materie mai exactă și mai previzibilă.

4. Particularitățile reglementării raporturilor juridice aferente altor ramuri de drept ale Republicii Moldova

4.1. Dreptul Familiei

Evoluția dreptului familiei în Republica Moldova poate fi divizată în două etape:

⁷ Codul civil al Republicii Moldova din 06.06.2002 (versiunea modernizată)

Etapa I: Perioada de aplicare a Codului căsătoriei și familiei, aprobat prin Legea nr. 914-VII din 16.12.1969 (1991-2000); Etapa II: Perioada de aplicare a Codului familiei al Republicii Moldova nr. 1316 din 26.10.2000 (2000-prezent).

Astfel, actualmente sunt în vigoare prevederile Codului familiei al Republicii Moldova nr. 1316 din 26.10.2000. Prin intermediul respectivului act normativ, sunt reglementate instituții precum: Căsătoria; Drepturile și obligațiile personale ale soților; Regimul legal al bunurilor soților; Regimul contractual al bunurilor soților; Raporturile juridice dintre părinți și copii; Drepturile copiilor minori; Drepturile și obligațiile părinților; Obligațiile de întreținere dintre membrii familiei; Obligația de întreținere dintre alți membri ai familiei; Obligația de întreținere dintre soți și foștii soți; Contractul privind plata pensiei de întreținere; Protecția și educația copiilor rămași fără ocrotire părintească.⁸

4.2. Dreptul muncii

La începutul anilor '90, Parlamentul Republicii Moldova a adoptat Legea cu privire la protecția muncii din 02.07.1991, Legea asigurării pentru accidente de muncă și boli profesionale din 24.12.1999.

La data de 29.07.1994, după proclamarea independenței Republicii Moldova, a fost adoptată Constituția Republicii Moldova, care în art. 43 prevede că orice persoană are dreptul la muncă, la libera alegere a muncii, la condiții echitabile și satisfăcătoare de muncă, precum și la protecția împotriva șomajului.

Transformările din viața economică și socială intervenite după proclamarea Republicii Moldova ca stat independent, precum și tranziția spre economia de piață, au creat probleme noi pentru instituțiile care coordonează, organizează și reglementează activitatea în domeniul securității și sănătății în muncă, ca de exemplu: creșterea rapidă a numărului de

⁸ Codul familiei al Republicii Moldova nr. 1316 din 26.10.2000.

agenți economici, apariția sectorului privat, creșterea șomajului, intensificarea fenomenului de evitare a legilor, neconcordanța dintre relațiile de muncă reglementate în legislația de protecție a muncii în vigoare și cele existente efectiv în societate și în ultimul timp creșterea rolului partenerilor sociali (patronate, sindicate).

Republica Moldova, aliniindu-se la normele de drept internațional a ratificat un șir de Convenții a Organizației Internaționale a Muncii în calitate de stat membru al acesteia. Printre acestea se înscriu Convenția nr.81 privind Inspectia muncii în industrie și comerț, ratificată de Parlament la 26 septembrie 1995 și Convenția nr.129 privind Inspectia muncii în agricultură, ratificată la 26 septembrie 1997. Respectând cerințele Convențiilor OIM și în scopul armonizării legislației naționale cu normele de drept internațional și legislației Comunității Statelor Europene, Parlamentul Republicii Moldova a adoptat la 10.05.2001 Legea nr.140- 160 XV privind Inspectia Muncii. Prin Legea nr.139 din 14.06.2013 denumirea autorității administrative a fost modificată în Inspectoratul de Stat al Muncii. La data de 28.03.2003 a fost adoptat Codul muncii al Republicii Moldova

Raporturile juridice de muncă sunt reglementate prin intermediul prevederilor Codului muncii al Republicii Moldova nr. 154 din 28.03.2003. Astfel, în principal sunt reglementate asemenea instituții, cum ar fi: Parteneriatul social în sfera muncii; Contractele colective de muncă și convențiile colective; Contractul individual de muncă; Timpul de muncă și timpul de odihnă; Concediile; Salarizarea și normarea muncii; Garanții și compensații; Disciplina muncii; Securitatea și sănătatea în muncă; Răspunderea pentru încălcarea legislației cu privire la muncă; Jurisdicția muncii; Supravegherea și controlul asupra respectării legislației muncii.⁹

⁹ Codul muncii al Republicii Moldova nr. 154 din 28.03.2003.

4.3. Dreptul protecției consumatorilor

Instituția protecției consumatorilor s-a afirmat odată cu adoptarea Legii Republicii Moldova nr.1453-XII din 25.05.93 cu privire la protecția consumatorilor, ce a constituit un pas important în acest domeniu și a pus bazele cadrului juridic pentru reglementarea raporturilor juridice dintre consumatori și agenții economici.

Legea privind protecția consumatorilor din 1993 a fost o transpunere fidelă a sistemului de protecție prevăzut de Legea privind protecția drepturilor consumatorilor a Federației Ruse din 07.02.92, potrivit căreia drepturile consumatorilor erau clar reglementate, iar agenții economici erau disciplinați prin sancțiuni economice.

În acea perioadă un organ special de control în domeniu nu exista, însă un rol principal îl avea autoritatea de stocare și aprobare a standardelor privind calitatea produsele și serviciilor, și anume Departamentului Metrologie, Standardizare și Supraveghere Tehnică (fostul „MoldovaStandard”), care ulterior s-a reorganizat în Serviciul Standardizare și Metrologie (fostul Departament de Standardizare și Metrologie), fiind în 2006 absorbit parțial de Ministerul Economiei, iar în partea funcțiilor de control fiind creat Inspectoratul Principal de Stat pentru Supravegherea Pieței, Metrologie și Protecție a Consumatorilor, care actualmente, după un șir de reorganizări, este identificat ca Agenția pentru Supravegherea Pieței și Protecția Consumatorilor.

Concomitent cu orientarea țării noastre spre un vector european ce a dus la elaborarea Planului de Acțiuni Uniunea Europeană – Republica Moldova, Republica Moldova este încurajată să adopte o lege privind protecția consumatorilor în redacție nouă, și anume Legea nr.105-XV din 13.03.2003, ce a preluat parțial modelul european de definire și apărare a drepturilor și intereselor consumatorului.

Până în prezent, Legea nr.105-XV din 13.03.2003 a suferit un șir de modificări și

completări, domeniul privind protecția consumatorilor fiind completat și de alte legi speciale, iar unele instituții precum clauzele abuzive și contractele încheiate la distanță fiind reglementate în Codul Civil, odată cu modernizarea acestuia la data de 01.03.2019.¹⁰

4.4. *Dreptul afacerilor*

Normele aferente ramurii dreptului afacerilor sunt dispersate în numeroase acte normative (Codul civil al Republicii Moldova, Legea cu privire la societățile cu răspundere limitată, Legea cu privire la societățile pe acțiuni, etc.) Prin urmare, nu există un act normativ unic care ar reglementa raporturile de drept al afacerilor.

Sub aspect istorico-evolutiv, privitor la dreptul afacerilor în Republica Moldova, se evidențiază trei perioade: prima - de la 1991 până la intrarea în vigoare a Codului civil nr.1107 din 06.06.2002, a doua - de la intrarea în vigoare a Codului civil al Republicii Moldova nr. 1107 din 06.06.2002 până la modernizarea Codului civil, a treia - din 01.03.2019-prezent.

Prima perioadă. Potrivit Codului civil din 1964, cetățenii nu puteau deține în proprietate mijloace de producție, iar averea personală nu putea fi folosită pentru a se obține profit. Art.102 alin. (4) din acel cod stipula că bunurile proprietate personală a cetățenilor nu trebuie să servească pentru obținerea de venituri neprovenite din muncă. Venitul obținut din utilizarea eficientă a bunurilor personale (de exemplu, chiria) se califica neprovenit din muncă, o asemenea activitate fiind considerată infracțiune și sancționată de legea penală. Legea nr.460/1991 a reabilitat proprietatea privată și a permis cetățenilor să dețină în proprietate loturi de pământ ..., mijloace de producție pentru înfăptuirea activității economice, producția și veniturile obținute, precum și alte bunuri cu destinație de consum și de producție”. Această reabilitare a dus la descătușarea

inițiativei private. Astfel, legiuitorul, în logica sa de liberalizare a economiei, a adoptat Legea nr.845 din 03.01.1992 cu privire la antreprenariat și întreprinderi, prin care a legalizat activitatea de întreprinzător și a permis constituirea de persoane juridice de drept privat cu scop lucrativ. Această lege a servit ca piatră de temelie economiei de piață și ca bază dreptului afacerilor, deoarece a dat definiție activității de întreprinzător, a stabilit subiectele cu drept de a desfășura o astfel de activitate (întreprinzătorii), a reglementat modul de constituire, reorganizare și lichidare a acestor subiecte. Legea nr.845 din 03.01.1992 a apărut în sistemul de drept al statului ca o lege de sine stătătoare, reprezentând în esență un mic cod comercial. Ea conținea dispoziții generale - de drept privat și de drept public - dezvoltate în alte acte legislative, și anume în legile cu privire la: societățile pe acțiuni; la cooperatie; la investițiile străine; la întreprinderea de stat; la faliment; la patenta de întreprinzător, în regulamentele: societăților economice; înregistrării de stat a întreprinderilor, etc. Toate aceste acte formau un ansamblu de norme juridice, numit de autorii prezentei lucrări dreptul afacerilor. La noi însă, ca și în statele cu coduri comerciale, în activitatea de întreprinzător se utiliza întregul arsenal de mecanisme juridice din Codul civil.

A doua perioadă. Membrii comisiei de elaborare a Codului civil și-au pus problema reglementării distincte, într-o lege separată, a relațiilor dintre persoanele care desfășoară activitate de întreprinzător sau în prevederi încorporate în Codul civil. Majoritatea s-a pronunțat pentru o reglementare unitară, argumentând că elaborarea codurilor comerciale ține de trecut. S-a menționat în special faptul că există tendința de a se adopta coduri civile, aducându-se ca exemplu sistemul de drept al Italiei și cel al Olandei care au coduri civile unitare, ceea ce nu are impact negativ asupra economiei acestor țări. Mai mult decât atât, unele state din spațiul ex-sovietic (Federația

¹⁰ Legea nr. 105 din 13.03.2003 privind protecția consumatorilor.

Rusă, Kazahstan, Georgia) de asemenea au elaborat coduri civile care reglementează unitar relațiile civile și cele comerciale.

Legislativul a susținut ideile grupului de lucru păstrând structura propusă. Codul civil al Republicii Moldova nr.1107/2002 reglementează relațiile aferente activității de întreprinzător, precum și statutul juridic al persoanelor care își propun să desfășoare activitate de întreprinzător (denumiți în continuare întreprinzători). Faptul acesta rezultă din dispoziția art.2 alin.(4), potrivit căreia legislația civilă reglementează raporturile dintre persoanele fizice și juridice, cele care au calitatea de profesionist, precum și cele care nu au respective calitate. Dacă Legea nr.845 din 03.01.1992 și Codul civil din 1964 coexistau, iar această coexistență, în principiu, pune la temelie dualismului, dispozițiile Codului civil nr.1107/2002 însă au înlocuit aproape integral cele ale Legii nr.845 din 03.01.1992. Deși aceasta nu a fost abrogată expres, majoritatea normelor ei nu pot fi aplicate, deoarece normele Codului civil cuprind întregul domeniu de reglementare. Această abrogare tacită duce la modificarea sistemului de drept privat, iar dreptul civil încorporează normele private din dreptul afacerilor. Această realitate însă nu privează autorii de dreptul de a cugeta și a prezice o eventuală desprindere a dreptului afacerilor și formare a unei ramuri distincte de drept.¹¹

Ulterior adoptării Codului civil al Republicii Moldova la 06.06.2002, a fost adoptată o serie de acte normative aferente domeniului dreptului afacerilor, precum Legea privind societățile cu răspundere limitată nr. 135 din 14.06.2007, Legea privind înregistrarea de stat a persoanelor juridice și a întreprinzătorilor individuali nr. 220 din 19.10.2007, Legea privind reglementarea prin autorizare a activității de întreprinzător nr. 160 din 22.07.2011.

A treia perioadă. În contextul procesului de modificare substanțială a Codului civil al

Republicii Moldova, au fost modernizate o serie de instituții definitorii domeniului în cauză, în mod special cele care privesc instituția administrării persoanelor juridice, persoana administratorului și obligațiile acesteia.

4.5. Dreptul proprietății intelectuale

Crearea instituțiilor, structurilor și instrumentelor necesare unei activități eficiente de protecție a proprietății intelectuale s-a aflat în centrul atenției conducerii statului Republicii Moldova chiar de la bun început.

Astfel, printre primele decrete ale Președintelui Republicii Moldova se numără și cele cu privire la instituirea Agenției de Stat pentru Drepturile de Autor (ADA) din 25.11.1991 și Agenției de Stat pentru Protecția Proprietății Industriale (AGEPI) din 25.05.1992, care au constituit piatra de temelie a sistemului național de proprietate intelectuală.

Ulterior, în baza Codului cu privire la știință și inovare și a Hotărârii Guvernului nr. 1016 din 13.09.2004, Agenția de Stat pentru Protecția Proprietății Industriale a fuzionat cu Agenția de Stat pentru Drepturile de Autor, noua instituție fiind denumită Agenția de Stat pentru Proprietatea Intelectuală (AGEPI). Prin această unificare instituțională, în Republica Moldova s-au pus bazele unui sistem național de proprietate intelectuală consolidat, care cuprinde totalitatea elementelor administrativ-organizaționale, normative și de infrastructură ce asigură protecția și valorificarea obiectelor de proprietate intelectuală (OPI) la nivel național, regional și mondial.

Rolul central în acest proces îi revine AGEPI, care organizează și gestionează sistemul național de protecție a proprietății intelectuale, elaborează și implementează strategia de dezvoltare a acestuia, determină direcțiile și asigură realizarea politicii Republicii Moldova în domeniul protecției proprietății intelectuale.

La etapa de constituire a sistemului național de proprietate intelectuală (1992-1995), a fost creat nucleul de specialiști în domeniu,

¹¹ Baieș, S., Roșca N., *Dreptul afacerilor*, Vol. I., Chișinău, 2004, p. 11-12.

au fost adoptate primele acte normative, a fost constituită instituția mandatarilor autorizați, s-a extins colaborarea bilaterală și multilaterală cu organizațiile internaționale și oficiile de brevete din străinătate etc., iar aderarea la cele mai importante convenții internaționale în domeniu a contribuit la integrarea Republicii Moldova în sistemul internațional de protecție a proprietății intelectuale.

Perioada 1996-2003 este considerată drept etapa de perfecționare și modernizare a sistemului, care se caracterizează prin implementarea legislației de proprietate intelectuală, prin punerea în funcțiune a tuturor instrumentelor juridice de protecție oferite de aceasta, printr-un salt calitativ în ceea ce privește pregătirea și perfecționarea unui număr mare de specialiști și mandatarilor autorizați, prin crearea primei asociații de gestiune pe principii colective a drepturilor patrimoniale de autor, printr-o colaborare fructuoasă cu OMPI (Organizația Mondială a Proprietății Intelectuale) și cu oficiile de proprietate intelectuală din alte state. La această etapă, cel mai important reper l-a constituit armonizarea legilor în domeniul respectiv cu normele în vigoare ale dreptului internațional, în special cu prevederile Acordului TRIPS, fapt care a contribuit la aderarea, în anul 2001, a Republicii Moldova la OMC. În această perioadă, Republica Moldova a aderat la o serie de acorduri și tratate administrate de OMPI sau la cele din spațiul CSI.

Următoarele etape s-au axat pe consolidarea și popularizarea intensă a sistemului, elaborarea Strategiei de dezvoltare a sistemului național de protecție a OPI până în anul 2010, a Strategiei naționale în domeniul proprietății intelectuale până în anul 2020. Această perioadă se caracterizează printr-o colaborare strânsă a AGEPI cu oficiile de PI din alte țări, prin multiple activități de promovare a PI, prin atestarea primilor evaluatori ai OPI, dar în special printr-o propagare masivă a cunoștințelor de PI în rândul mediilor de afaceri, instituțiilor de învățământ preuniversitar, universitar și de

cercetare, organelor publice administrative, de drept, vamale, etc.

Actualmente, asemenea dreptului afacerilor, normele aferente dreptului proprietății intelectuale se conțin într-o serie de acte normative organice:

- Legea cu privire la drepturile de autor și drepturile conexe nr. 139 din 02.07.2010
- Legea privind protecția mărcilor nr. 38 din 29.02.2008
- Legea privind protecția desenelor și modelelor industriale nr. 161 din 12.07.2007
- Legea privind protecția invențiilor nr. 50 din 07.03.2008
- Legea privind protecția soiurilor de plante nr. 39 din 29.02.2008
- Legea privind protecția topografiilor circuitelor integrate nr. 655 din 29.10.1999
- Legea privind protecția indicațiilor geografice, denumirilor de origine și specialităților tradiționale garantate nr. 66 din 27.03.2008.

4.6. *Dreptul concurenței*

În Republica Moldova, sistemul reglementării juridice a protecției concurenței își are originea la începutul anilor 90 ai secolului XX prin aprobarea Hotărârii Guvernului RSS Moldova nr. 2 din 04.01.1991 cu privire la măsurile urgente de demonopolizare a economiei naționale a R.S.S. Moldova, care declară drept una din direcțiile principale ale economiei dezvoltarea spiritului de concurență și limitarea activității monopoliste. Ulterior, a fost aprobată Legea Republicii Moldova nr. 906 din 29.01.1992 cu privire la limitarea activității monopoliste și dezvoltarea concurenței, care a pus bazele sistemului reglementării juridice a concurenței.

Reieșind din faptul că legea menționată mai sus avea preponderant un caracter declarativ, la 30.06.2000 a fost aprobată Legea cu privire la protecția concurenței nr. 1103, act normativ care conține reglementări mai ample în ceea ce privește faptele anticoncurențiale.

Ulterior, în anul 2007, sub aspect instituțional, a fost constituit primul organ spe-

cializat în domeniul concurenței – Agenția Națională pentru Protecția Concurenței. Concomitent cu dezvoltare economiei naționale, a apărut necesitatea adoptării unui cadru normativ complex, care ar corespunde tendințelor evolutive la nivel autohton.

Astfel, în plin proces de absorbție, ajustare și implementare a unor practici internaționale în domeniul activităților economice, legislativul Republicii Moldova a adoptat la 11.07.2012 Legea concurenței. Actul normativ în cauză a generat o nouă orânduire de protecție a concurenței și a concurenților, promovare, monitorizare, investigare, sancționare și implicare asupra mediului concurențial specific al Republicii Moldova.¹² În același context, a fost reformat organul național abilitat cu protecția concurenței – Agenția Națională pentru Protecția Concurenței a fost transformată în Consiliul Concurenței al Republicii Moldova.

Concluzii

Cu titlu de concluzie, menționăm următoarele:

- Istoricul evoluției codificării dreptului privat în general și a dreptului civil în special în Republica Moldova este divizat în 3 perioade: **a)** 1991-2002 (perioada de aplicare a Codului civil al RSSM din 1964); **b)** 2002-2019 (perioada de aplicare a prevederilor primului Cod civil al Republicii Moldova în calitate de stat independent); **c)** 2019-prezent (perioada de aplicare a Codului civil modernizat);

- Prevederile primului Cod civil al Republicii Moldova au fost parțial preluate din modelul Codului Civil al statelor CSI;

- Prevederile Codului civil modernizat au fost, în general, preluate din legislații de drept privat europene, precum și din acte supranaționale cu caracter diriguitor, fără forță juridică obligatorie (DCFR);

- Modernizarea Codului civil al Republi-

cii Moldova (modificări intrate în vigoare la 01.03.2019) a reprezentat o veritabilă revoluție a dreptului civil național în contextul în care au fost operate modificări conceptuale de amploare a actului normativ în cauză;

- În ceea ce privește alte ramuri de drept privat, specificăm că acestea sunt, alternativ, (i) codificate (dreptul familiei, dreptul muncii) sau (ii) dispersate în acte normative diferite (dreptul protecției consumatorilor, dreptul concurenței, dreptul afacerilor, dreptul proprietății intelectuale).

Referințe bibliografice

1. BAIEȘ, S., ROȘCA, N., *Dreptul afacerilor*, vol. I., Chișinău, 2004. 458 p.
2. Codul civil al RSSM din 26.12.1964 (abrogat).
3. Codul civil al Republicii Moldova nr. 1107 din 06.06.2002.
4. Codul civil din Quebec din 1991.
5. Codul civil al României din 2009.
6. Codul civil al Federației Ruse din 21.10.1994.
7. Codul civil francez din 1804.
8. Codul civil al Ungariei din 2014.
9. Codul civil al Cehiei din 2014.
10. Codul civil al Estoniei din 2002.
11. Codul civil al Letoniei din 1994.
12. Codul civil german din 1900.
13. Codul familiei al Republicii Moldova nr. 1316 din 26.10.2000.
14. Codul muncii al Republicii Moldova nr. 154 din 28.03.2003.
15. Codul cu privire la știință și inovare al Republicii Moldova nr. 259 din 15.07.2004.
16. GORINCIOI, C., *Cercetarea instrumentelor juridice de contracarare a actelor de concurență neloială. Teză de doctor în drept*. Chișinău, 2019, 208 p.
17. Hotărârea Guvernului R.S.S. Moldova nr. 2 din 04.01.1991 cu privire la măsurile urgente de demonopolizare a economiei naționale a R.S.S. Moldova (abrogat).
18. Hotărârea Guvernului nr. 1016 din 13.09.2004.
19. Legea cu privire la drepturile de autor și drepturile conexe nr. 139 din 02.07.2010.

¹² Gorincioi, C., *Cercetarea instrumentelor juridice de contracarare a actelor de concurență neloială*. Chișinău, 2019, p. 43-44

20. Legea privind protecția mărcilor nr. 38 din 29.02.2008.
21. Legea privind protecția desenelor și modelelor industriale nr. 161 din 12.07.2007.
22. Legea privind protecția invențiilor nr. 50 din 07.03.2008.
23. Legea privind protecția soiurilor de plante nr. 39 din 29.02.2008.
24. Legea privind protecția topografiilor circuitelor integrate nr. 655 din 29.10.1999.
25. Legea privind protecția indicațiilor geografice, denumirilor de origine și specialităților tradiționale garantate nr. 66 din 27.03.2008.
26. Legea Republicii Moldova nr. 906 din 29.01.1992 cu privire la limitarea activității monopoliste și dezvoltarea concurenței (abrogat).
27. Legea cu privire la protecția concurenței nr. 1103 din 30.06.2000 (abrogat).
28. Legea concurenței nr. 183 din 11.07.2012.
29. Legea Republicii Moldova nr. 1453-XII din 25.05.93 cu privire la protecția consumatorilor.
30. Legea nr. 845 din 03.01.1992 cu privire la antreprenariat și întreprinderi.
31. Legea nr. 198-XV din 15 mai 2003 cu privire la arenda în agricultură (abrogat).
32. Legea nr. 59-XVI din 28 aprilie 2005 cu privire la leasing; (abrogat).
33. Legea nr. 407-XVI din 21 decembrie 2006 cu privire la asigurări; (abrogat parțial).
34. Legea nr. 256 din 9 decembrie 2011 privind clauzele abuzive în contractele încheiate cu consumatorii; (abrogat).
35. Legea nr. 8 din 26 februarie 2016 privind drepturile consumatorilor la încheierea contractelor. (abrogat).
36. Legea nr. 105 din 13.03.2003 privind protecția consumatorilor.
37. Modelul Codului Civil al Comunității Statelor Independente (CSI), aprobat la 17.02.1996
38. Nota informativă la Proiectul de modernizare a Codului Civil al Republicii Moldova.
39. Proiectul Cadrului Comun de Referință (Draft Common Frame of Reference) al Uniunii Europene, dezvoltat de mediul academic din Europa, publicat în 2008.
40. Regulamentul (CE) nr. 593/2008 al Parlamentului European și al Consiliului din 17 iunie 2008 privind legea aplicabilă obligațiilor contractuale (Roma I).
41. Regulamentul (CE) nr. 864/2007 al Parlamentului European și al Consiliului din 11 iulie 2007 privind legea aplicabilă obligațiilor necontractuale (Roma II).
42. Regulamentul (UE) nr. 650/2012 din 4 iulie 2012 privind competența, legea aplicabilă, recunoașterea și executarea hotărârilor judecătorești și acceptarea și executarea actelor autentice în materie de succesiuni și privind crearea unui certificat european de moștenitor.